

1410), *el-Cevâbü'l-müfid fi hükmi't-taşvîr* (Medine 1410), *Naşîha hâmmе fi't-tahzîri mine'l-mu'âmelâti'r-ribeviyye* (Riyad 1416/1995), *et-Taḥzîr mine'l-isrâf ve't-tebzîr* (Dammâm-Huber 1417), *el-Ecvibetü'l-müfide 'alâ ba'zi mesâ'ili'l-'aḳide* (Riyad 1418), *en-Nüket 'alâ Takrîbi't-Tehzîb* (nşr. Abdullah b. Fevzân el-Fevzân, Riyad 1426), *İzhârü'l-beyyinât 'an meḥâsini ta'addüdi'z-zevcât* (Kahire 1426/2005).

İbn Bâz bunların dışında İbn Hacer el-Askalânî'nin *Fethu'l-bârî* adlı *Şaḥîhu'l-Buḥârî* şerhini (I-XIII, Beyrut 1379-1381, M. Fuâd Abdülbâki ve Muhibbüddin el-Hatîb ile birlikte; I-XVII, Beyrut 1416/1996) ve *Fethu'l-bârî*'nin müstakil mukaddimesi *Hedyü's-sârîyi* (Beyrut 1410/1989, M. Fuâd Abdülbâki ile birlikte) neşretmiştir. İbn Cerîr et-Taberî'nin *et-Tebşîr fi me'âlimi'd-din* (Riyad 1416/1996, 1425/2004, başkasıyla birlikte), *Tahâvî'nin el-'Aḳidetü't-Taḥâviyye* (Riyad 1409; Kahire 1430/2009, başkalarıyla birlikte), Abdurrahman b. Hasan Âlü's-Şeyh'in *Fethu'l-mecîd Şerḥu Kitâbi't-Tevhîd*'i (Medine 1391/1971; Kahire 1413/1992; Beyrut 1419/1998) gibi eserleri de notlarla birlikte yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Saïd b. Silm, *Mevsû'atü'l-üdebe' ve'l-küttâbi's-Su'ûdiyyîn hilâle sittine 'âm: 1350-1410*, Medine 1412/1992, I, 62-66; M. Hayr Ramazan Yusuf, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşirin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, I, 357-358; Mehmet Ali Büyükkara, *İhvan'dan Cüheyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, İstanbul 2004, s. 146, 198, 199, 209, 210, 233, 252; N. J. Delong-Bas, *Wahhabi Islam*, Oxford 2004, s. 272; İbrâhîm b. Muhammed b. Nâsir es-Seyf, *el-Mübtede' ve'l-haber li-'ulemâ' fi'l-karni'r-râbi' 'aşer*, Riyad 1426/2005, III, 5-399; D. Commins, *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, London-New York 2006, s. 108, 112, 116, 147, 149-150, 164, 166-167, 169, 170, 179-180, 182, 183, 187-188, 195-196; Abdullah el-Akil, *Min A'lâmi'd-da've ve'l-hareketi'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşıra*, Amman 1429/2008, I, 444-456; T. Craig Jones, "Religious Revivalism and its Challenge to the Saudi Regime", *Religion and Politics in Saudi Arabia Wahhabism and the State* (ed. Mohammed Ayoob – Hasan Kosebalaban), Boulder-London 2009, s. 112; *Global Salafism: Islam's New Religious Movement* (ed. R. Meijer), London 2009, s. 10, 20, 23, 28, 58, 62, 65-66, 89, 130, 172, 173, 175, 182, 184, 185, 228, 269, 284, 333, 336, 352, 389, 390, 399, 430, 432-433; Muhammed el-Meczûb, *'Ulemâ' ve müfekkîrîn 'araftühüm*, Kahire, ts. (Dârü'l-i'tisâm), I, 77-106; Abdülazîz b. Abdullah Âlü's-Şeyh, "Difâ'an 'ani's-şeyḥayn İbn Bâz ve İbn 'Uşeymîn rahîmehümallah", *Mecelletü'l-Buḥûşî'l-İslâmiyye*, sy. 79, Riyad 1427/2006, s. 7-16; www.binbaz.org.sa (14.08.2014).

ABDÜLAZİZ BEY

(1850-1918)

Devlet adamı, yazar ve hattat.

7 Kasım 1850'de İstanbul'da doğdu. Babası Umûr-ı Mülkiyye Nâzırı Pertev Mehmed Said Paşa'nın oğlu Ahmed Celâleddin'dir. Ataları nakîbüleşraflık görevinde bulunan Abdülazîz Bey'in soyunun Hz. Ali'ye ulaştığı belirtilmektedir. Aile Hicaz'dan Antakya'ya, Trablusgarp'a, oradan Konya'ya ve Bahçesaray'a gitmiş, Kırım'ın 1783'te Ruslar tarafından işgali üzerine I. Abdülhamid'in davetiyle Seyyid Hamdullah Efendi zamanında Darıca civarında bir çiftlik satın alarak oraya yerleşmiştir. Abdülazîz Bey'in dedesi Pertev M. Said Paşa burada doğmuştur.

Sıbyan mektebinden sonra özel hocalardan Arapça ve Fransızca öğrenen Abdülazîz Bey memuriyet hayatına 1868'de Bâbîâlî'de Ahkâm-ı Adliyye Riyâseti Mektûbî Kalemî'nde başladı. Ardından Sadâret Mektûbî Kalemî'nde mülâzemet ve Mühimme Odası'nda hulefâliğe getirildi (Ekim 1869). 1871'de İntihâb-ı Me'mûrîn Komisyonu'nun tahrir heyetine, 1872'de Şûrâ-yı Devlet kalemine, 1876'da Meclis-i Meb'ûsan'ın Dersaadet'ten mebus seçimi için teşkil edilen Devâir-i İntihâbiyye İkinci Daire Umûr-ı Tahrîriyyesi'ne mülâzemetle dahil oldu. Seçimlerden sonra yine Şûrâ-yı Devlet kalemine döndü. Bu arada yeniden kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu Hey'et-i Tahrîriyye-i Muvakkatesi'nde çalıştı. Kısa süren istifasının ardından Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nin imamlık, hatiplik ve müezzinlik gibi vazifeleri düzenleyen Cihat İdaresi'ne geçti (14 Mayıs 1880) ve Ma'rûzât-ı Mühimme Kitâbeti'nde yaklaşık yirmi yıl görev yaptı. 1898'de bu memuriyet uhdesinde kalmak üzere Evkaf İdare Meclisi âzası, Meşrutiyet'in ardından meclis reisi (17 Ağustos 1908) oldu. 14 Eylül 1909 ıslahatında aynı nezârette müfettişlik vazifesine nakledildi. Dersaadet'in su

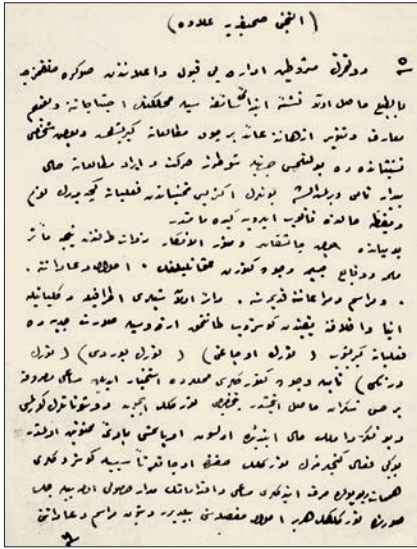

Abdülazîz Bey

yolları ve bentlerinin tamirâtı için kurulan komisyonun başkanı iken verilen açıklar yüzünden görevinden uzaklaştırıldıysa da (13 Kasım 1909) açıkların onun memuriyetinden önceki döneme ait olduğu ortaya çıkınca memuriyetine döndü (19 Mart 1910). 14 Mart 1910'da Şerif Ali Haydar Paşa'nın nezâretinde Edirne, Selânik, Konya ve Manastır vilâyetleri Evkaf müfettişliğine tayin edildi. İbnülemin Mahmud Kemal, çocukluğundan beri İstanbul'da yaşayan Abdülazîz Bey'in yaşlılığına rağmen çeşitli vilâyetlere memuriyetle gönderilmesi yanında yaşadığı geçim darlığı, üzüntü ve ıstırap yüzünden damar sertliği ve mesâne illetine yakalandığını ifade eder. Müfettişliğin lağvı üzerine İstanbul'a geldi. Son vazifeleri İstanbul Vilâyeti Tahrîr-i Mûsakafât Komisyonu ve Maliye Nezâreti Arâzi-i Mevkûfe Komisyonu başkanlığıdır. Emekliye ayrıldıktan bir süre sonra 31 Aralık 1918 tarihinde vefat etti, Üsküdar'da Selimiye Dergâhı haziresinde bulunan babasının kabrine defnedildi. Abdülazîz Bey padişahlardan Abdülmecid, Abdülazîz, V. Murad, II. Abdülhamid ve V. Mehmed Reşad dönemlerini görmüştür.

Abdülazîz Bey'in oğlu Nurullah Pertev (ö. 1956) ilim ve irfan sahibi, aynı zamanda bibliyograf olup *Kitâbü'l-Kütüb* adıyla çok geniş bir eser hazırlamışsa da basılamamıştır. Damadı Ahmed Ârifî Bey (ö. 1908) bürokrat, yazar, hattat ve müzisyendir. Rik'a hattında mahir olup kayınpederinden ta'lik meşketmiştir. Hat örneklerinden ikisi torunu Ahmet Nur Bey tarafından Ankara Etimesgut Camii'ne hediye edilmiştir. İbnülemin Mahmud Kemal, Abdülazîz Bey'i "Hitabette son derece maharetli ve söze âşık idi. Bir mecliste bilâfâsıla saatlerce söz söyler, söylemekten lezzet alır, dinleyenler de zevk alırdı; fakat kendisinin başkalarını dinlemeye tahammülü yoktu, mütâlaat ve muhâkemâtı, tavır ve hatta kıyafeti kendine mahsus idi, hal ve kâli ile nevi şahsına münhasır olanlardan sayılabiliirdi. Vefakâr, dilnevâz, hayırhah idi, elinden ve dilinden geleni esirgermezdi" sözleriyle anlatır. Ayrıca ta'lik yazıda usta olan Abdülazîz Bey'in sağ elinin baş parmağında bir ânıza sebebiyle kuvvet kalmadığından istediği gibi yazamadığını belirtmiştir. Pakalın da Osmanlı tarihinin muhtelif sahalarında emsalsiz mâlûmata sahip, faziletli bir zat olduğuna kaydeder.

Eserleri. Abdülazîz Bey eserlerinin büyük çoğunluğunu sağlığında bastıramadığından bu yönüyle tanınmamıştır. Şiirlerini ihtiva eden büyük bir mecmua,

Abdülaziz Bey'in *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri* adlı eserinin "Mukaddime"sinden bir sayfa

mektuplarını içeren defter, manzum ve mensur letâif, eslâf ve muasırlarının bazı seçilmiş beyitlerini kapsayan mecmua ile "Ulûhiyyet", "Nübüvvet", "Rûhullah" gibi unvanlarla basılıp sokaklarda dağıtılan hutbeler hakkında reddiye mahiyetinde yazdığı *Hutbelere Hitap ve Cümel-i Hikemiyye-i Aziziyye ve Mücerrebât-ı Muâlecât* isimli risâleleri de basılamamış, *Diyanet-i Muhammediyye* adlı kitabı yarım kalmıştır. Eserlerinden sadece Hz. Hüseyin hakkındaki mersiyesi sağlıklı olarak yayımlanabilmiştir. Abdülaziz Bey, kendi el yazısıyla on dört defter halinde yazdığı, "Âdât ve Merâsim-i Kadîme", "Ta'bîrât ve Muâmelât-ı Kavmiyye-i Osmâniyye" adlarını verdiği notlarını kendi bastıramamış, ölümünden sonra Kâzım Arısan ve Duygu Arısan Günay tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.). Eserde doğum, eğitim, evlenme, dinî günler, bayramlar ve hac törenleri gibi gündelik hayata ait âdet ve merasimler tanıtlmış; giyim kuşam, sağlık, spor, oyun, eğlence, müzik, seyirlik oyunları, ticaret ve sanat erbabı, çeşitli meslek grupları, İstanbul'un semtleri ve evleri, binek ve yük hayvanları, arabalar ve kayıklar hakkında bilgi verilmiş, dil ve edebiyata dair bazı terim, bilmece ve atasözlerine de yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri* (haz. Kâzım Arısan – Duygu Arısan Günay), İstanbul 1995; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936, I, 618-620; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 512-515; Mehmet Zeki Pakalın,

Sicill-i Osmânî Zeyli (haz. Gülbadi Alan), Ankara 2008, III, 112; (nşr. Havva Selçuk), IV, 9-11; Yurdal Demirel, "Harputlu Çok Yönlü Bir Bürokrat: Eminhâfizzâde Ahmet Arifi Bey", *Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu* (ed. Enver Çakar), Elazığ 2013, II, 713-734; Ali Birinci, "Seyyid Abdülaziz Bey ve Eseri", *TY*, XVII/115 (1997), s. 24-26 (aynı makale için bk. a.mlf., *Tarihin Gölgesinde: Meşâhir-i Meçhûleden Birkaç Zât*, İstanbul 2001, s. 330-333).

ÜMRAN AY

ABDÜLAZİZ CENGİZHAN

(bk. DÂMOLLA, Abdülaziz Cengizhan).

ABDÜLFETTÂH el-AKRÎ

(عبد الفتاح العكري)

(ö. 1281/1864)

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi.

1192 (1778) yılında Musul'un kuzeydoğusundaki Akra kasabasında doğdu. Akrî ve Bağdâdî nisbelerinin yanı sıra Kürt Fettâh olarak da tanınır. Küçük yaştan itibaren Bağdat'ta tefsir, hadis ve fıkıh tahsil etti. Mürşidi Hâlid el-Bağdâdî'ye ne zaman intisap ettiği bilinmemektedir. Hâlid el-Bağdâdî, İstanbul'a halife sıfatıyla gönderdiği Muhammed Sâlih Efendi'nin bazı uygulamalarının tepki çekmesi üzerine Abdülvehhâb es-Sûsî'yi gönderdi, onun aleyhine de bazı söylentiler çıkınca durumu araştırmak için Abdülfettâh el-Akrî'yi görevlendirdi. Hâlid el-Bağdâdî 1825 yılında kitaplarını vakfettiğinde mütevellî olarak önce evlâd ve ahfadını, ardından sırasıyla halifelerinden İsmâil el-Enârânî, Muhammed en-Nâsîh, Abdülfettâh el-Akrî ve İsmâil el-Gazzî'yi belirledi (Abdülmecîd el-Hânî, s. 248). Vefatından bir yıl önce de Şam'daki veba salgınında öleceğini düşünerek yerine sırasıyla İsmâil el-Enârânî, Abdullah el-Herâtî (el-Herevî) ve Abdülfettâh el-Akrî'nin geçmesini vasiyet etti. Onun ölümünden yirmi dört gün sonra İsmâil el-Enârânî de vefat edince yerine Abdullah el-Herâtî geçti, ardından da hilâfet Abdülfettâh el-Akrî'ye intikal etti (Haydârî, s. 88, 90; ayrıca bk. Abdülmecîd el-Hânî, s. 248, 261, 264).

Daha sonraki yıllarda İstanbul'a birkaç defa giden Abdülfettâh el-Akrî son gidişinde Üsküdar'daki Alaca Minare Tekkesi'nin altıncı postnişini oldu ve ölümüne kadar bu görevi sürdürdü. Tekkenin kendisinden önceki şeyhi Ali Rızâ Efendi 1862'de vefat ettiğine göre tekkenin şeyhliğine bu tarihten sonra getirilmiş olmalıdır. Gümüşhânevî'nin Akrî'nin bulunduğu bir mecliste Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî'ye

intisap ederek 1848'de icâzet alması ve aynı yıl Ervâdî'nin Trabluşşam'a giderken Gümüşhânevî'ye sohbet şeyhi olarak Abdülfettâh Efendi'yi tavsiye etmesi (Gündüz, s. 42) onun daha önceki yıllarda bu tekkeye yerleştiğini gösterir. Mustafa Fevzî b. Nu'mân, Abdülfettâh el-Akrî'den İstanbul'da on altı yıl istifade edildiğini söyler (*Hediyetü'l-hâlidîn*, s. 32). Bununla beraber Akrî'nin mukâtaa olarak elinde bulunan köylerin vergileriyle ilgili 7 Şubat 1858 tarihli bir arşiv belgesinde onun Musul sancağına bağlı Akra'da postnişin olduğu kayıtlıdır (BA, A.MKT.MVL, nr. 95/45 [22 C 1274]). 1859'un Ekim ayında ise Bâbüâlî'den kendilerine kolaylık gösterilmesi için Bosna yolu üzerindeki kazaların kaymakamlarına gönderilen mektuptan onun bu tarihte üç müridiyle beraber İstanbul'dan Bosna'ya gittiği anlaşılmaktadır (BA, A.DVN, nr. 147/11-2 [28 RA 1276]). Abdülfettâh el-Akrî, hava değişimi için gittiği Bursa'dan döndükten bir süre sonra 24 Haziran 1864 tarihinde vefat etti (Süleymaniye Ktp., Cemaleddin Server Revnakoğlu Arşivi, Dosya nr. B-170/61) ve Alaca Minare Tekkesi civarında Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey Sebili yanında bulunan hazîreye defnedildi. Belgelerdeki kayıtlardan, Akrî'nin vefatından sonra kendilerine maaş tahsis edilen Fâtıma isimli bir eşi ve üç kızının olduğu (BA, MVL, nr. 863/64 [13 S 1281]), 1858 yılına ait bir belgede ise Sâlih adında bir de oğlu bulunduğu anlaşılmaktadır (BA, A.MKT.MVL, 95/45).

Alaca Minare Tekkesi, Abdülfettâh el-Akrî'nin meşihatı döneminde Nakşibendiyye'nin Hâlidîyye koluna bağlanmış, Akrî'nin silsilesi halifeleri Mehmed Rüstem Râşid Efendi (ö. 1863) ve Hasan Hilmi Efendi (ö. 1914) vasiyetiyle devam

Abdülfettâh el-Akrî'nin Ârif Hikmet Bey Sebili hazîresindeki mezar taşı